

УДК 027.5:021.4(438)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ БІБЛІОТЕК ДЛЯ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Галина РУСИНСЬКА-ГЕРТИХ

*Вроцлавський університет, Інститут наукової інформації та бібліотекознавства,
пл. Університетська, 9/13, м. Вроцлав, 50-137, Польща, тел. (071) 343-78-11,
ел. пошта: halina.r.g@interia.pl*

Розглянуто обставини та умови, у яких польські бібліотеки (головно публічні) працюють для місцевих громад. Наголошено на важливості і перспективності такої роботи, перераховано її форми. Показано, що значення роботи безпосередньо з бібліотечними фондами зменшується, натомість зростає важливість роботи з користувачами, забезпечення їх інформацією та організація їх вільного часу. Бібліотека, аби залишитися ефективною інституцією, змушена інтенсивніше співпрацювати з місцевою спільнотою і все більше перетворюється на локальний багатофункціональний культурний центр для всіх категорій користувачів.

Ключові слова: публічні бібліотеки, організація бібліотечної роботи, бібліотека як локальний культурний центр, місце бібліотеки у громаді.

Сучасні бібліотеки опинилися перед досить серйозним викликом, яким є необхідність пристосовуватися до динамічних змін сьогодення, тим самим і до мінливих суспільних потреб у сфері освіти, інформації, читання та участі в культурному житті. Безсумнівно, що вони вже не можуть бути лише місцем видачі книжок та інших документів або тихого читання, бібліотеки мають стати активними, повними життя осередками, де кожен, хто до них завітає, зможе знайти для себе відповідні пропозиції. Аби бібліотеки і далі могли займати важливе і стабільне місце в житті локальної громади, вони мають стати спеціалізованими культурними центрами, освітніми, інформаційними інституціями, місцями для проведення дозвілля. Сучасні бібліотеки мають стати інституціями, до яких охоче заходять, не лише по книги, але й тому, аби там приємно провести час. Саме тому в них з'являються цілковито нові завдання, зокрема, організація вільного часу місцевої громади.

Завдання, які випали бібліотекам, змінюють також розуміння їх ролі в локальному середовищі. Бібліотеки, які швидко реагують та пристосовуються до потреб інформаційного суспільства, вкрай потрібні. Пересічний громадянин не завжди компетентний щодо багатьох питань, які стосуються економіки, технологій, освіти, культури чи суспільного життя. Багато людей потребує допомоги. У цій ситуації дуже потрібні відкриті для всіх запитів, доступні без обмежень бібліотечні осередки. Вони, зі своїми фондами та інформаційними системами, які гарантують повну і ефективну комунікацію, стають необхідними для кожної місцевої громади. Зрештою, громади самі створюють такі бібліотеки, яких потребують, і таке суспільне життя, яке їм необхідне.

Польські бібліотеки, особливо публічні, які найбільше пов'язані з місцевим середовищем і, на відміну від шкільних, педагогічних чи наукових бібліотек, зорієнтовані на універсальні суспільні потреби, досить швидко відреагували на зміну трендів; у зв'язку з цим ми вже бачимо істотні зміни в їх діяльності. Для таких бібліотек пріоритетною стала праця для місцевих громад, різноманітних з огляду на інтелектуальний, культурний, економічний рівень людей, а також на їх віровизнання і національність.

До цього змусили суспільні потреби, однак також і навчальні програми для бібліотекарів, які були більш спрямовані на роботу з місцевими громадами. Майбутніх бібліотекарів готують не лише до фахових аспектів професії, але й до того, аби вони, працюючи серед людей, звертали увагу не тільки на функціонування бібліотеки та читачькі питання, а й на різноманітні місцеві проблеми та потреби. Бібліотекарям наголошують (під час навчання в університеті, на курсах, семінарах, конференціях), що саме їх професійна група може стати посередником у суспільній комунікації та аніматором і менеджером місцевої культури.

Публічні бібліотеки діють в певному місцевому середовищі і доступні для кожного, а їх головним завданням є вплив на культурний, освітній та інформаційний розвиток суспільства та формування його громадської свідомості¹. Тому вони все частіше стають “третім місцем”², відкритим для кожного громадянина і для більшості його соціальних потреб. Не завжди йдеться саме про читачькі потреби, часом відвідувачі бібліотеки хочуть лише скористатися Інтернетом, присмню та цікаво провести вільний час, втекти від домашніх чи професійних справ, від проблем щоденного життя. “Трете місце” – це простір, у якому можна провести вільний час і брати участь у товариському та суспільному житті (на віддалі від домашніх, родинних та професійних справ), це притулок, до якого можна втекти від стресу та шарпанини життєвих клопотів.

“Третім місцем” для багатьох може стати спортивний майданчик, де можна активно відреагувати на внутрішні напругу і фрустрацію, може стати лавка в парку, де наодинці з природою можна обдумати багато справ, магазин чи ринок, де щоденні проблеми можна компенсувати вдалимі покупками або дозволити собі заспокійливу балачку зі знайомою продавчиною. “Третім місцем” може бути будинок культури або сільська світлиця, де можна відпочити, занурившись у світ культури, може бути, зрештою, бібліотека, яка є майже в кожному населеному пункті і яка може стати природним місцем зустрічей, відпочинку, контактів із культурою. “Трете місце” – це не тільки місце, це передовсім люди. Перебування там дає можливість відпочити, перевести подих за філіжанкою кави, відновитися духовно, знайти приятелів, показати себе, побачити інших і поділитися з ними своїми думками, проблемами та успіхами. У цій ситуації бібліотеки не можуть обмежуватися лише виконанням традиційних завдань. Вони мусять працювати ширше, ніж раніше, з думкою не тільки про своїх читачів, а й про всю місцеву спільноту. Вони повинні стати простором контакту з культурними здобутками і одночасно місцем зустрічей із членами місцевої спільноти. Аби бібліотека могла виконувати роль “третього місця”, вона мусить відповідати кільком засадничим умовам:

- вона повинна бути “зрозумілою” для користувача, належним чином обладнаною, освітленою, упорядкованою, а тому приємною і гостинною;
- мати багатофункціональний інтер’єр;
- мати широкий перелік послуг;
- залучатися у поживлення життя місцевої громади;
- вміло комунікувати з користувачами;

¹ Walczak M. Rola polskich bibliotek publicznych w społecznościach lokalnych na miarę oczekiwań społecznych w początkach XXI wieku // *Rola bibliotek w lokalnej przestrzeni informacyjnej, edukacyjnej i kulturalnej* / red. E. Poniedziałek. – Poznań, 2009. – S. 6.

² Концепцію “третього місця” створив Рей Ольденбург, на думку якого життя кожної людини концентрується навколо трьох місць: дому, місця праці і “третього місця”. Детальніше див. наприклад: Jasiewicz J. Biblioteka – “trzecie miejsce” // *Biblioteka i informacja w aktywizacji regionalnej* / red. D. Grabowska, E. B. Zybert. – Warszawa, 2012. – S. 13–27.

- в центрі уваги бібліотекарів має бути клієнт (читач);
- користувачі мають почуватися там добре.

Це завдання нелегке, але його можливо виконати. Важливо, аби бібліотеки ототожнювали себе з тим оточенням, у якому діють, аби своїм користувачам давали чіткий сигнал про взаємну інтеграцію. Якщо книгозбірні не спроможні забезпечити читацькі потреби, то можуть спровокувати враження, що їх діяльність сумнівна, маргінальна або взагалі непотрібна.

Бібліотеки, які реагують тільки на зміни в сучасному світі, пов'язані передовсім із розвитком найновіших технологій та розширенням доступу до Інтернету, будуть лише наполовину пристосовані до потреб користувачів. Прагнучи до сучасності, не можна забувати, що бібліотеки повинні виконувати в житті локальної спільноти особливі функції, повинні стати місцевим центром промоції культури, а їх метою має бути як просвіта місцевої громади, так і формування культурної та національної свідомості в суспільстві. Слід додати, що протягом останніх років у Польщі відбулося багато проектів*, що мали на меті зміцнити становище бібліотек у місцевих громадах. Завдяки їх виконанню бібліотеки не лише отримали значні кошти, але й мали нагоду показати, скільки можна зробити для громади і як сильно вони потрібні.

Бібліотечний персонал, який розуміє свою роль, може зробити більше. Він максимально концентрується на читачеві та його різноманітних потребах. Бібліотекарі не задумуються над тим, чи пристосовувати свої послуги до суспільних очікувань, лише як це робити, аби результат був найкращим. “Те, що бібліотеки пропонують сьогодні читачам, – пише Веслава Солтис, – має бути добре обмірковане. Як задовольнити читача, що прагне тиші і медитаційного спокою над книжкою у святині знань і тих, які шукають забави і різних акцій поза читанням? Читачам пропонуємо вибір, а нам залишається пильно спостерігати, до чого вони схилиються найчастіше”³. Знаючи середовище, в якому працюєш, можна легше з ним порозумітися, зробити свої пропозиції для нього привабливішими, отримати кращі результати, знайти партнерів до співпраці. Те, як бібліотека буде працювати і яка там буде атмосфера, чи захоче творити локальну культуру і з неї користатися, чи ні – залежить від сукупності всіх цих чинників.

Донедавна більшість громадян ототожнювали бібліотеку з місцем, де можна почитати чи взяти на абонемент книжки, місцем, яке відвідують тоді, коли потрібна інформація або коли книга й уміщене в ній знання потрібні для здобуття певного рівня освіти⁴. Останнім часом бібліотеки стають все привабливішими інституціями, чого досягнуто, між іншим, завдяки оновленню фондів, комп'ютеризації, побудові просторіших та досконаліших у плануванні будівель, залученню до роботи професійніших працівників та розширеному переліку послуг і пропозицій для відвідувачів⁵. Важливим є також те, що члени певної громади почали впливати на те, як їх бібліотека виглядатиме і що робитиме. Незважаючи на те, що бібліотеку дотепер оточує аура особливого місця, яке асоціюється з тишею, спокоєм, умиротворенням, книжкою, вона стала приязнішою, відкритою для кожного, у т. ч. і для тих, які не захоплюються

* Багато з них дофінансовано з бюджету Європейського Союзу.

³ Sołtys W. Na przekór stereotypom...: misja kulturalna i edukacyjna biblioteki miejskiej: (na przykładzie działań realizowanych w Filii nr 1 Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie) // *Kulturotwórcze i edukacyjne funkcje bibliotek publicznych: teoria i praktyka* / red. A. Has-Tokarz, R. Malesa. – Lublin, 2011. – S. 117.

⁴ Skubisz A. Biblioteki publiczne dla społeczeństw lokalnych // *Biblioteki w społeczeństwie demokratycznym*. Forum czytelnicze VII, Kielce, 28–31 maja 2000. – Warszawa, 2000. – S. 115–131.

⁵ Budyńska B. Aktualna kondycja bibliotek publicznych // *Bibliotekarz*. – 2007. – Nr 12. – S. 2–8.

читанням. Так само і бібліотекар дещо змінив своє обличчя. Його і далі вважають начитаним знавцем книги, однак він став професіоналом, знайомим із комп'ютерними технологіями, готовим відшукати будь-яку інформацію. Окрім того, він залучається у місцеві справи, стає партнером у різноманітних починаннях.

Бібліотекарі сьогодні стають порадиниками, провідниками, ініціаторами, які делікатно і тактовно стимулюють суспільні прагнення щось зробити. Вони неодноразово подають місцевій спільноті приклад, заохочують її до певних цілей, дій, стилю життя, інтелектуального розвитку. Саме бібліотекарі спонукають дбати про культурну спадщину регіону, місцеву самосвідомість, традиції, розвивати місцеву культуру. Їх місця праці, бібліотеки, стають природною опорою для шкільного, позашкільного, культурного та громадянського навчання. Їх праця неоціненна, особливо щодо залучення інформаційно виключених осіб до оточуючого світу і пристосування їх до нових реалій щоденного життя. Вони створюють у локальних бібліотеках (незалежно від їх розмірів і внутрішньої специфіки) центри особистого розвитку і громадського та культурного життя або місця просвіти, зустрічі з культурним надбанням, товариських зустрічей, обміну думками, інтелектуального відпочинку. Такі доброзичливі до місцевої спільноти центри часом вимагають великих зусиль і значних змін, часом забезпечення лише приміщенням із освітленням, столом і стільцями⁶. Бібліотеки, які хочуть виконувати функції центрів регіональної культури, мусять забезпечити своїм відвідувачам не лише доступ до інформації, але й допомогу (організаційну та фахову) для всіх суспільних заходів та ініціатив, які часто спільно організовують разом із місцевою владою та різними товариствами й іншими культурними інституціями⁷.

Бібліотекарі мусять пам'ятати, що недостатньо піклуватися тільки про фонди, простір та умови праці для користувачів. Аби місцева культура у певній спільноті розвивалася, треба її творити, розвивати, просувати і пропагувати. Потрібно займатися інноваційною діяльністю, залучати до співпраці партнерів, готувати різноманітні проекти, здобувати кошти, мислити широко і на перспективу. Одним словом, управляти сферою культури на різних її ділянках (у площинах проектів, знання, інформації, регіональних справ).

У багатьох населених пунктах, особливо малих, бібліотеки – це єдині осередки культури, а їх працівники – єдині люди, які можуть або обмежитися до виконання вузьких завдань бібліотеки, або різносторонньо працювати на користь місцевої громади. Професор Яцек Войцеховський підкреслює, що в малих бібліотеках “відвідувачі користуються бібліотекою спільно, разом, але одночасно кожен індивідуально, окремо. Окрім надання послуг, це також осередок неформальних контактів, які відбуваються з тієї причини, що різні особи зустрічаються в тому самому місці в той само час – до чого бібліотека докладається, хоча й не мусить у це втручатися. Так твориться місцевий форум обміну думками, рівним чином як бібліотекою, так і спонтанно”⁸. Випадкові зустрічі в бібліотеці з часом можуть перерости у спільні потреби, погляди і цінності; це, власне, і є місцева інтеграція за посередництвом бібліотеки. Цитований автор звертає увагу на ще одну дуже важливу справу. Бібліотека може допомагати зберігати місцеву пам'ять і брати участь у написанні локальної історії. Окрім багатьох інших справ бібліотека може нагромаджувати, опрацьовувати і роз-

⁶ Malesa R. Działalność bibliotek publicznych wobec wyzwań społeczeństwa wiedzy i informacji // *Kulturotwórcze i edukacyjne funkcje bibliotek publicznych...* – S. 18.

⁷ Ibidem.

⁸ Wojciechowski J. *Biblioteka w komunikacji publicznej.* – Warszawa, 2010. – S. 235.

повсюджувати різного типу місцеві історичні джерела (документи суспільного життя, хроніки, іконографію, інтерв'ю з місцевими мешканцями, згадки у пресі, різні приватні матеріали), архівні та поточні, створюючи таким чином образ минулого і сучасного певної громади. “Це завдання, – пише Я. Войцеховський, – можна виконати за відповідного спрямування та активності бібліотеки. Воно важливе, бо суспільний та індивідуальний розвиток не генерується із порожнечі, а накопичує і використовує минулий досвід, який тому й треба знати”⁹. Студії над місцевою історією та традиціями можуть стати започаткувати спільну працю на локальному рівні. Збереження образу минулого, яке ще зберігається у пам'яті літніх співгромадян, може бути справою різних поколінь, які не лише підтримують таку роботу, а й одночасно самі чимало дізнаються і набувають навичок (професійних, мистецьких, кулінарних чи з рукоділля), які вже зникають.

Отже, бібліотеки мають можливість бути посередником між продукцією суспільної комунікації і самим суспільством. У сучасному світі людина має величезні можливості самостійного пошуку, але одночасно легко губиться у морі різноманітної інформації. Потенціал Інтернету змушує бібліотеки надавати певні нові послуги, однак при цьому відкриває перед ними нові можливості задоволення потреб користувачів. Багато людей не знає добре, як шукати, до кого звернутися зі своїми проблемами. Все рідше вони шукають у бібліотеці книжки і занурюються в їх читання; сучасна людина шукає швидко інформацію, безкоштовний доступ до Інтернету чи дармову культуру. Від бібліотекарів лише залежить, що вони робитимуть: чи захочуть інтегрувати навколо бібліотеки місцеву спільноту, чи обмежаться лише книговидачею, а роль аніматора публічного життя передадуть іншим. Однак мусять постійно пам'ятати, що таким чином відмовляються від бібліотеки як суспільної інституції, майданчика для обміну думками, простору для креативних. Відмовляються також показати, що бібліотекар – це не тільки особа, яка видає книжки, а й аніматор та менеджер культури, який зможе як ніхто інший успішно діяти одночасно і в умовах електронної, і в умовах звичайної суспільної комунікації. Якщо оберуть той ширший спектр дій, то бібліотека може стати дуже потрібним місцем, що пропонує громадянам зручний доступ до різноманітної інформації, перелік цікавих послуг, їх доступність та високу якість, підтримку для місцевої культури, освіти та самоосвіти, а якщо ще належно прорекламує свою діяльність та запропонує користувачам те, чого немає деінде¹⁰, то напевне отримає нових читачів чи, радше, користувачів.

Аби знайти нових користувачів і стати привабливим і добре відвідуваним місцем, бібліотека повинна мати різні форми послуг, адресовані різним суспільним і віковим групам (дітям, молоді, тим, хто вчиться чи підвищує свою кваліфікацію, працюючим, безробітним, людям з особливими потребами, представникам національних та етнічних меншин, літнім людям)¹¹. На думку Ядвіги Колодзейської – дослідниці, яка вивчає читання в Польщі – у найближчому майбутньому бібліотечні послуги будуть концентруватися навколо двох основних вікових груп: дітей до 15 років та людей із особливими потребами і літніх¹². Це, однак, не означає, що слід обмежитися тільки цими групами. Бібліотекарі повинні підготувати пропозиції для всієї місцевої громади,

⁹ Wojciechowski J. *Biblioteka w komunikacji publicznej*. – Warszawa, 2010. – S. 236.

¹⁰ Wojciechowska M. *Czytelnik czy konsument wiedzy?: nowe podejście do użytkowników biblioteki // Partnerzy bibliotek: model komunikacji z otoczeniem / red. I. Jurezak, E. Okularczyk*. – Łódź, 2008. – S. 109.

¹¹ Див. наприклад: Dobrowolska M. *Seniorzy w bibliotekach publicznych*. – Warszawa, 2012.

¹² Kołodziejska J. *Szerokie okno biblioteki*. – Warszawa, 2006. – S. 93.

одночасно шукаючи нових шляхів і методів доступу до груп, які ще не планують відвідувати бібліотеку. Шанси тут є, якщо бібліотекарі випереджатимуть інших. Цифризація – прогнозує професор Мирослав Гурни – викличе те, що “користувач інформації почне діяти так само, як турист на дорозі, на якій один за одним стоять готелі та ресторани. Носити намет та продукти зі собою тоді втратить сенс”¹³. Дивлячись на сучасних, особливо молодих, читачів, можемо лише визнати за автором цілковиту рацію. Молода людина не хоче, не має часу, не зможе шукати, вона хоче відразу готувати інформацію. Її може забезпечити читачеві бібліотекар, або ж вміло його скерувати, заохотити до власного пошуку, показати, що самостійні зусилля також можуть привести до успішного результату.

Професійне обслуговування користувачів – це важливе завдання, але не єдине. Бібліотека як центр громадської активності може зробити місцевій спільноті багато цікавих пропозицій. Польські бібліотеки пропонують, зокрема: авторські зустрічі, презентації книг, читацькі та інтелектуальні конкурси, покази фільмів, мистецькі та літературні воркшопи, вернісажі, малі театральні вистави, музичні концерти, літературні та історичні читання, вечорниці і різноманітні виступи, читання вголос, перекази змісту книг, години питань і відповідей, живі газети, науково-популярні сесії, вечори гумору, збори для дітей, інтеграційно-дидактичні ігри, лялькові вистави, представлення Інтернет-сервісів, засідання клубів літніх людей і сільських господаринь, зустрічі зі спеціалістами (юристом, працівником податкової служби, представником банку, дієтологом), міжпоколіннів зустрічі, різні курси, конференції та семінари, бібліотечні лекції та навчання для користувачів бібліотеки, бібліотерапевтичні та арттерапевтичні зустрічі, пікніки, велосипедні тури, святкові походи, бібліотечні ночі*, зажинки, спортивні змагання, акції “звільнення книги”**, доставлення книг читачам додому (хворим, літнім, з особливими потребами), збори підручників для дітей із бідних родин, збори книг до бібліотеки, організація клубу народної творчості (із місцевих поетів, співаків, музикантів, художників, фотографів, колекціонерів і взагалі “позитивно налаштованих людей”), які можуть продемонструвати громаді свої таланти та захоплення, різноманітні краєзнавчі проекти, зокрема, підготовка, разом із місцевими ЗМІ, різних програм (на радіо, циклу статей у пресі або фільму), що стосуються регіону та місцевих культурних ініціатив, підготовка різноманітних пропозицій для туристів та акцій для промоції свого населеного пункту і регіону, пошук можливостей отримати дотації на виконання місцевих проектів і багато іншого.

Організація таких акцій не лише веде до інтеграції їх учасників, розвитку їх знань, вмінь, зацікавлень та творчого мислення, але й передовсім дозволяє показати, що бібліотекарі будують у громаді культуру високу, елітарну, альтернативну до широко розповсюджені масової культури¹⁴. Бібліотечні заходи – це активна складова розбудови відкритого і демократичного суспільства, вони допомагають формувати основний, засадничий простір вільних громадян¹⁵. Суспільству потрібні бібліотеки, бібліотеці ж потрібні користувачі, тобто суспільство. Ідеальним вирішенням цієї залежності є поєднання громадських ініціатив із бібліотечною роботою, посередництво

¹³ Górny M. “Outsourcing pamięci” jako efekt digitalizacji w sferze edukacji i kultury // *Cyfryzacja w procesach komunikowania* / red. W. Krzemińska, P. Nowak. – Poznań, 2004. – S. 194.

* Це дуже популярна в Польщі форма проведення вільного часу вночі.

** Учасники безкоштовно беруть книги (викладені у визначених місцях) і повертають їх після прочитання.

¹⁴ Nowak L. T. *Asertywność w bibliotece: jak odkryć siłę swojej profesji?* – Warszawa, 2012. – S. 83–84.

¹⁵ Ibidem. – S. 87.

між культурним надбанням і справами та потребами місцевих громад. Отже, перед бібліотекарями стоїть важке завдання. Можна управляти не лише власне бібліотекою або певним фаховим проектом, але й цілим регіональним культурним надбанням. І це дуже важлива справа.

Переклад з польської Олександра СЕДЛЯРА

THE ACTIVITIES OF POLISH LIBRARIES FOR LOCAL COMMUNITIES

Halina RUSIŃSKA-GIERTYCH

*Wrocław University, Institute of Scientific Information and Library Studies,
9/13, Uniwersytecki Sq., Wrocław, 50-137, Poland, tel. (071) 343-78-11,
e-mail: halina.r.g@interia.pl*

The article examines the circumstances and conditions under which Polish libraries (mainly public libraries) work for local communities. It emphasizes the importance and prospects of such work and enumerates its forms. The article shows that the significance of working directly with library collections is decreasing. Instead, the importance of working with users, providing them with information and organizing their leisure time is increasing. A library in order to remain an effective institution has to cooperate more intensively with the local community and it is becoming a local multifunctional cultural hub for all categories of users.

Key words: public libraries, arranging library work, a library as a local cultural hub, the place of a library within a community.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОЛЬСКИХ БИБЛИОТЕК ДЛЯ МЕСТНОГО НАСЕЛЕНИЯ

Галина РУСИНСКАЯ-ГЕРТЫХ

*Вроцлавский университет, Институт научной информации и библиотекосведения,
пл. Университетская, 9/13, г. Вроцлав, 50-137, Польша, тел. (071) 343-78-11,
эл. почта: halina.r.g@interia.pl*

Рассмотрены обстоятельства и условия, в которых польские библиотеки (главным образом публичные) работают для местного населения. Подчеркнута важность и перспективность такой работы, перечислены ее формы. Показано, что значение работы непосредственно с библиотечными фондами уменьшается, в то же время возрастает важность работы с пользователями библиотеки, обеспечение их информацией и организация их свободного времени. Библиотека, чтобы остаться эффективным институтом, вынуждена интенсивнее сотрудничать с местной общиной и все больше превращается в локальный многофункциональный культурный центр для всех категорий пользователей.

Ключевые слова: публичные библиотеки, организация библиотечной работы, библиотека как локальный культурный центр, место библиотеки в общине.

Стаття надійшла до редколегії 14.07.2014

Прийнята до друку 12.08.2014